

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Факультет політичних наук
Кафедра історії

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Перший проректор
 Юрій КОТЛЯР
« 19 » серпня 2025 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
"АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ"

Спеціальність А4 Середня освіта
Предметна спеціальність А 4.03 Середня освіта
(Історія та громадянська освіта)
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Розробник

Завідувач кафедри розробника

Завідувач кафедри спеціальності

Гарант освітньої програми

Декан ФПН

В.о. директора НН ІПО

Начальник НМВ

Владислав

ПАРХОМЕНКО

Ірина МІРОНОВА

Ірина МІРОНОВА

Інна ПІДБЕРЕЗНИХ

Анастасія ХМЕЛЬ

Катерина ЗУБ

Євгенія ПОСТИКІНА

Миколаїв – 2025 рік

ВСТУП

Громадянська освіта та виховання є невід’ємною складовою розвитку і становлення громадянського суспільства в Україні, модернізації країни, якісних змін. Вивчення освітнього компоненту «Актуальні питання громадянської освіти в Україні» впроваджено відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістра за спеціальністю А4 Середня освіта предметної спеціальності А4.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта).

Громадянське суспільство в Україні перебуває лише на початковому етапі розвитку. Швидкість та ефективність демократичних процесів та досягнення стандартів громадянського суспільства безпосередньо залежать від розвитку демократичної політичної культури, який є неможливим без ефективної системи громадянської освіти. Особливо актуальною постала ця проблема у пострадянських країнах, які, отримавши незалежність більше 20 років тому, опинилися перед потребою формування нової ідеології, побудованої на нових цінностях та традиціях, і у яких громадянська освіта повинна була стати основним інструментом змін у суспільній психології.

Варто зауважити, що ця потреба є актуальною не лише для країн, де існує необхідність будувати демократичне суспільство «з чистого аркушу». Навіть у розвинутих демократіях значення громадянської освіти для розвитку демократичного громадянського суспільства не применшується, а зростає з часом для того, щоб забезпечити безперервність демократичного процесу та подолати незацікавленість молоді політичним життям.

Актуальність побудови системи демократичної громадянської освіти в школі обумовлена вищезазначеними реаліями політичного життя України, а також спонтанністю, неузгодженістю та безсистемністю зусиль, спрямованих на його демократизацію, низьким рівнем суспільного прийняття демократичного ладу та довіри до нього; недемократичністю відносин між державою та суспільством і державою та особою.

Предмет навчальної дисципліни – формування у здобувачів освіти знань про сучасні виклики та можливості громадянської освіти, яка спрямована на виховання відповідальних громадян з демократичною культурою, усвідомленням цінності прав і свобод, а також уміннями брати участь у суспільному та політичному житті.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показника	Характеристика дисципліни	
Найменування дисципліни	Актуальні питання громадянської освіти в Україні	
Спеціальність	А4 Середня освіта	
Предметна спеціальність	А4.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)	
Освітня програма	Середня освіта (Історія та громадянська освіта. Правознавство)	
Рівень вищої освіти	другий (магістерський)	
Статус дисципліни	нормативна	
Курс навчання	5	
Навчальний рік	2025-2026 н.р.	
Номер(и) семестрів (триместрів):	Денна форма	Заочна форма
	9	
Загальна кількість кредитів ЄКТС/годин	4,5 кредитів / 135 години	
Структура курсу:	Денна форма	Заочна форма

– лекції	30 годин	
– семінарські заняття	30 години	
– годин самостійної роботи здобувачів	75 годин	
Відсоток аудиторного навантаження	44%	
Мова викладання	українська	
Форма підсумкового контролю	залік	

2. Мета, завдання та результати вивчення дисципліни

2.1. Місце навчальної дисципліни в освітній програмі

Програма дисципліни «Актуальні питання громадянської освіти в Україні» відповідає вимогам освітньої програми щодо системи знань, вмінь та рівня їхньої сформованості, що має забезпечити набуття здобувачем вищої освіти особистісно-професійних якостей.

Контроль за роботою здобувачів вищої освіти здійснюється шляхом складання заліку. Оцінювання самостійної роботи здобувачів вищої освіти проводиться відповідно до шкали оцінювання.

Метою вивчення навчальної дисципліни є дослідити, які чинники зменшують ефективність громадянської освіти та виховання та стають на заваді розвитку громадянського суспільства в Україні. В контексті розгляду цих питань можливим стане визначення способів розв'язання проблеми низького рівня громадянської свідомості, пасивної громадянської позиції, недовіри до влади.

Основними **завданнями** вивчення навчальної дисципліни є формування громадянської компетентності, свідомої громадянської позиції, розуміння прав та обов'язків, а також навичок активної та відповідальної участі в житті суспільства. Студенти здобувають знання про сучасні реалії громадянської освіти, розвивають критичне мислення, медіаграмотність та вміння застосовувати ці знання на практиці для вирішення суспільних питань.

Розроблена програма відповідає освітній програмі та орієнтована на **формування компетентностей**:

Інтегральна компетентність. Здатність вирішувати складні задачі, проблеми в галузі освіти, що передбачає здійснення інновацій та/або проведення педагогічних досліджень і характеризується комплексністю і невизначеністю педагогічних умов організації освітньо-виховного процесу в закладах загальної середньої освіти.

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК2. Здатність використовувати цифрові освітні ресурси, інформаційні та комунікаційні технології у професійній діяльності.

ЗК3. Здатність планувати та управляти освітньою діяльністю, забезпечувати та оцінювати якість виконуваних робіт.

ЗК4. Здатність виявляти та вирішувати проблеми у сфері професійної діяльності, бути критичним і самокритичним.

ЗК5. Здатність генерувати нові ідеї (креативність) та приймати обґрунтовані рішення.

ЗК6. Здатність розробляти та презентувати освітні проекти, управляти ними та мотивувати виконавців на досягнення спільної мети.

ЗК7. Здатність здійснювати науково-педагогічні дослідження, прогнозувати та презентувати їх результати.

ЗК8. Письмове й усне професійне спілкування державною мовою, вміння використовувати знання другої (іноземної) мови для навчальної та наукової діяльності.

ЗК9. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності української та громадянської ідентичності, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина.

Компетентності спеціальності: фахові (ФК), предметні (ПК)

ФК1. Здатність до поглиблення знань і розуміння предметної області та професійної діяльності.

ФК2. Здатність використовувати інновації у професійній діяльності.

ФК3. Здатність здійснювати моніторинг власної педагогічної діяльності і визначати потреби, перспективи та наявні ресурси для професійного розвитку впродовж життя.

ФК4. Здатність до моделювання змісту навчання, формування в учнів ключових компетентностей та здійснення інтегрованого навчання.

ФК5. Здатність використовувати ефективні шляхи мотивації учнів до саморозвитку, спрямовувати їх на прогрес і формувати у них обґрунтовану позитивну самооцінку.

ФК6. Здатність до конструктивної та безпечної взаємодії з учасниками освітнього процесу, забезпечувати функціонування безпечного та інклюзивного освітнього середовища.

ФК7. Здатність формувати в учнів культуру академічної доброчесності та дотримуватися її принципів у власній професійній діяльності.

ФК8. Здатність працювати у міжнародному контексті і реалізовувати спільні проєкти предметної області з європейськими та євроатлантичними інституціями.

ФК9. Вміння спрямовувати виховний процес, спираючись на набуті знання, психологічні особливості різних вікових груп учнів, моральні й духовні засади; здатність прищеплювати шанобливе ставлення до національних надбань і провадити громадянсько-патріотичне виховання серед молоді; використовуючи історичний досвід людства, поєднувати національні й загальнолюдські цінності.

ПК1. Знати закони наукового, соціального і професійного мислення, володіння комплексним, інтеграційним, історичним, динамічним, ситуаційним, системним підходами до наукового аналізу, здатність практично послуговуватись методами історичного дослідження.

ПК2. Вміти визначати та застосовувати теоретичні поняття, положення, концепції для аналізу й пояснень історичних фактів, явищ, процесів, використовувати комплекс наукових дефініцій для вирішення науково-практичних завдань.

ПК3. Знати та розуміти наукові основи певної тематичної області, методології дослідження історичного процесу у національному, європейському та світовому контекстах.

ПК4. Оволодіння основними історичними концепціями, поняттями, судженнями; здатність критично оцінювати результати наукових досліджень, висувати гіпотези, вибудовувати моделі процесів і явищ української та всесвітньої історії.

ПК5. Здатність забезпечувати в освітньому середовищі сприятливі умови для кожного учасника освітнього процесу, залежно від його індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів.

ПК6. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності.

ПК7. Прагнення до саморозвитку та самовдосконалення у науково-педагогічній діяльності, обізнаність у власних силах, здатність до рефлексії та самоаналізу.

ПК8. Виявляти знання та розуміння наукових основ певної тематичної області, методології дослідження історичного процесу у національному, європейському та світовому контекстах та вміти моделювати їх у зміст навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання.

ПК9. Здатність до соціальної комунікації; розуміння та сприйняття принципів толерантності, соціальної справедливості, доброчесності, вміння втілювати їх у власні моделі поведінки, здатність попереджувати та вирішувати конфлікти.

2.2. Очікувані результати навчання

Згідно з вимогами освітньої програми, здобувачі вищої освіти у результаті вивчення навчальної дисципліни повинні **знати**:

- принципи демократичного суспільства
- права та обов'язки громадянина України
- роль громадянської освіти у формуванні свідомого суспільного вибору
- механізми та методи залучення до суспільно-політичних процесів.

Групові заняття та самостійна робота повинні сформувати **уміння**:

- аналізувати інформацію
- приймати відповідальні рішення та ефективно співпрацювати у суспільстві
- розуміти принципи функціонування демократичного суспільства
- формувати власну систему демократичних цінностей
- розуміти своє місце та роль у суспільстві для втілення бажаних змін.

Відповідно до освітньої програми очікувані **результати навчання** включають:

загально-предметні (РН), фахові (ПРН)

РН1. Демонструє вміння застосовувати знання з психології, педагогіки, фундаментальних і прикладних наук (відповідно до предметної спеціальності) у практичних ситуаціях здійснення освітньої діяльності, поглиблює знання з предметної області.

РН2. Демонструє вміння використовувати цифрові освітні ресурси, інформаційні та комунікаційні технології для пошуку, обробки та обміну інформацією у професійній діяльності, презентації власних та спільних результатів, реалізації дистанційного та змішаного навчання тощо.

РН4. Формулює наявні проблеми у сфері освітньої діяльності, демонструє навички їх критичного аналізу, генерує нові ідеї, аргументує можливі шляхи їх вирішення та критично оцінює їх спроможність.

РН9. Демонструє уміння класифікувати, упорядковувати і узагальнювати навчальний матеріал відповідно до умов освітнього процесу, потреб формування ключових компетентностей та інтегрованого навчання.

РН12. Знає та дотримується умов функціонування безпечного та інклюзивного освітнього середовища.

РН13. Демонструє здатність діяти автономно і в команді.

РН14. Демонструє дотримання культури академічної доброчесності у власній діяльності та демонструє вміння формувати її в учнів.

РН15. Демонструє знання основних положень нормативно-правових документів щодо професійної діяльності, обґрунтовує необхідність використання інструментів демократичної правової держави у професійній, громадській діяльності та прийняття рішень на засадах поваги до прав і свобод людини в Україні.

РН17. Аналізує правові та інституціональні виміри співробітництва України та країн ЄС, виявляє перспективи та наслідки сучасних інтеграційних процесів і місця в них України.

РН18. Проводить якісні та актуальні дослідження у вибраній галузі знань, оцінює розуміння ключових філософських підходів до теорії, методології, методів організації науково-дослідної діяльності, втілює наукові знання у практику.

ПРН1. Застосовувати наукову критику до аналізу поглядів дослідників минулого, робити власні узагальнення щодо теоретичного і методичного рівня наукових праць з історії.

ПРН2. Знати і розуміти зміст основних напрямів і шкіл сучасної історичної науки, головних проблем у розвитку історіографії, основні аспекти теоретико-методологічного дискурсу усно історичних досліджень у просторі конструювання минулого.

ПРН3. Характеризувати існуючі парадигми історії української державності, її обумовленість та соціодинаміку на тлі світових державотворчих процесів.

ПРН4. Аналізувати правові та інституціональні виміри співробітництва України та ЄС, виявляти перспективи та наслідки сучасних інтеграційних процесів і місця в них України.

ПРН5. Орієнтуватися в міжнародному політичному житті, геополітичній обстановці, аналізувати суспільні явища й узагальнювати політичний досвід.

ПРН6. Здійснювати різні види планування освітнього процесу на різних етапах залежно від поставленої мети, індивідуальних особливостей учнів, особливостей діяльності закладу освіти.

ПРН7. Застосовувати для забезпечення суб'єкт-суб'єктного підходу в педагогічній діяльності навички координації та стимулювання навчально-пізнавальної діяльності учнів, підтримування їх прагнення до саморозвитку, розкриття їх здібностей і пізнавальних можливостей.

ПРН8. Критично оцінювати достовірність, надійність інформаційних джерел, вплив інформації на свідомість і розвиток всіх учасників освітнього процесу, на прийняття рішень.

ПРН9. Використовувати безпечне освітнє електронне (цифрове) освітнє середовище для організації та управління освітнім процесом (у тому числі під час дистанційного навчання), організації групової взаємодії, зворотного зв'язку, спільного створення електронних (цифрових) освітніх ресурсів

ПРН10. Визначати оптимальні зміст і форми професійного розвитку, критерії результативності власного навчання, працювати над саморозвитком та самовдосконаленням, активно долучатися до діяльності професійних спільнот.

ПРН11. Застосовувати в педагогічній діяльності наукові методи пізнання, спостерігати, аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати та інтерпретувати результати, створювати моделі та вивчати їхню дієвість.

ПРН12. Здатність до соціальної взаємодії, займати активну громадянську позицію та робити усвідомлений вибір в умовах сучасного політичного плюралізму.

ПРН13. Здатність до практичного застосування нових ідей, пропозицій, освітніх практик з метою цілеспрямованого вдосконалення, безперервного і самоорганізованого навчання.

ПРН14. Здатність до співпраці та інтеграції в прагненні до мети спільно з іншими людьми, відомствами, організаціями, активної участі у командній роботі, безвідносно до фонових знань та бачень визначених завдань.

ПРН15. Здатність працювати результативно в групах, щоб локалізувати, отримати та опрацювати дані для вирішення завдання дослідження та брати відповідальність за організацію періодів роботи.

ПРН16. Застосовувати сучасні підходи, методи при вивченні актуальних питань розвитку громадянського суспільства.

3. Програма навчальної дисципліни

3.1. Денна форма навчання

№	Теми	Лекції	Семінарські	Самостійна робота
1	Тема 1. Основні концептуальні засади формування активної життєвої позиції молодого покоління в громадянському суспільстві України	2	2	6
2	Тема 2. Громадянське виховання особистості	2	2	6
3	Тема 3. Громадянська освіта в освітньо-виховному процесі	4	4	6

4	Тема 4. Особистісно орієнтований підхід у вихованні молодого громадянина України	2	2	6
5	Тема 5. Гуманізація взаємин педагогів з учнями – пріоритетна умова виховання громадянина правової демократичної України	2	2	6
6	Тема 6. Патріотичне виховання молодого громадянина України	2	2	6
7	Тема 7. Формування національної самосвідомості, культури міжетнічних стосунків та планетарної свідомості	2	2	6
8	Тема 8. Виховання політичної та правової культури	2	2	6
9	Тема 9. Формування гуманістичної моральності та культури поведінки особистості	2	2	6
10	Тема 10. Формування екологічної свідомості	4	4	7
11	Тема 11. Розвиток потреби трудової активності, ініціативи, підприємництва, готовності до соціальної творчості	2	2	7
12	Тема 12. Самопізнання, самовиховання, самореалізація сутнісних сил особистості	4	4	7
	Всього за курсом	30	30	75

4. Зміст навчальної дисципліни

Денна форма

4.1. План лекцій

№	Тема заняття / план
1	Тема 1. Основні концептуальні засади формування активної життєвої позиції молодого покоління в громадянському суспільстві України. Сутність активної життєвої позиції. Роль громадянського суспільства. Концептуальні засади формування. Механізми та методи розвитку. Виклики та перспективи.
2	Тема 2. Громадянське виховання особистості. Формування громадянської свідомості та ідентичності. Вивчення прав та обов'язків громадянина. Виховання суспільних цінностей. Розвиток навичок суспільної взаємодії та активної участі. Формування критичного мислення та медіаграмотності. Роль особистості в житті громади.
3	Тема 3. Громадянська освіта в освітньо-виховному процесі. Формування демократичних цінностей. Розвиток громадянської позиції. Розвиток навичок та вмінь. Критичне мислення. Аналітичні та дослідницькі навички. Навички суспільної поведінки. Розуміння суспільних процесів. Самореалізація особистості. Національна самосвідомість. Загальна культура та світоглядні орієнтири.
4	Тема 4. Особистісно орієнтований підхід у вихованні молодого громадянина України. Розвиток особистості. Суб'єктний досвід дитини. Культура життєдіяльності. Роль педагога та методики. Створення умов для вибору та відповідальності.
5	Тема 5. Гуманізація взаємин педагогів з учнями – пріоритетна умова виховання громадянина правової демократичної України. Цінність особистості. Індивідуальний підхід. Безпечне середовище. Самореалізація. Емоційна підтримка. Цінності та етика. Розвиток навичок. Безперервний розвиток.
6	Тема 6. Патріотичне виховання молодого громадянина України. Формування національної ідентичності. Історична та культурна спадщина. Громадянська відповідальність та права людини. Мовна культура та національні цінності. Готовність до захисту.

7	Тема 7. Формування національної самосвідомості, культури міжетнічних стосунків та планетарної свідомості. Формування національної ідентичності. Виховання та освіта. Історична пам'ять та культурна спадщина. Взаємодія та взаєморозуміння. Толерантність та полікультурність. Конфлікти та шляхи їх вирішення. Глобалізація та спільне майбутнє. Розширення світогляду. Відповідальність перед планетою.
8	Тема 8. Виховання політичної та правової культури. Формування правосвідомості. Розвиток правомірного мислення та поведінки. Правова та політична активність. Засоби виховання. Роль правової культури в суспільстві.
9	Тема 9. Формування гуманістичної моральності та культури поведінки особистості. Сутність та компоненти гуманістичної моральності. Формування культури поведінки. Виховні аспекти формування особистості. Психологічні та педагогічні механізми формування. Соціальні та культурні умови розвитку особистості.
10	Тема 10. Формування екологічної свідомості. Екологічні знання. Формування ставлення. Відповідальна поведінка. Екологічна етика. Психологічні аспекти. Активність та участь. Глобальні проблеми.
11	Тема 11. Розвиток потреби трудової активності, ініціативи, підприємництва, готовності до соціальної творчості. Розвиток мотивації до праці. Формування ініціативності. Підприємницькі здібності. Соціальна творчість.
12	Тема 12. Самопізнання, самовиховання, самореалізація сутнісних сил особистості. Самопізнання. Самовиховання. Самореалізація. Взаємозв'язок.

4.2. План семінарських занять

№	Тема заняття / план
1	Тема 1. Основні концептуальні засади формування активної життєвої позиції молодого покоління в громадянському суспільстві України. 1. Сутність активної життєвої позиції: Визначення поняття активної життєвої позиції як стійкого прагнення особистості до змін та перетворень у суспільстві відповідно до власних переконань. Зв'язок активної життєвої позиції з поняттями громадянської свідомості, відповідальності та ініціативності. 2. Роль громадянського суспільства: Визначення громадянського суспільства в контексті України та його функцій у формуванні активної життєвої позиції. Аналіз взаємозв'язку між громадянським суспільством та молодим поколінням. 3. Концептуальні засади формування: Принципи, що лежать в основі формування активної життєвої позиції (наприклад, свобода, самостійність, права та свободи особистості). Вивчення умов, що сприяють розвитку такої позиції (наприклад, освітнє середовище, суспільна активність, наявність можливостей для реалізації). 4. Механізми та методи розвитку: Дослідження ефективних методів та інструментів для стимулювання активності молоді (наприклад, волонтерство, громадська діяльність, молодіжні рухи). Визначення ролі освітніх закладів, громадських організацій та держави у цьому процесі. 5. Виклики та перспективи.

	Виявлення сучасних викликів, що перешкоджають формуванню активної життєвої позиції у молоді. Прогнозування перспектив розвитку активного громадянства серед молоді в умовах України.
2	Тема 2. Громадянське виховання особистості. 1. Формування громадянської свідомості та ідентичності: Ознайомлення з поняттями "громадянин", "громадянство", "держава". Виховання почуття патріотизму та любові до Батьківщини. Розуміння своєї ролі та місця в суспільстві та державі. 2. Вивчення прав та обов'язків громадянина: Знайомство з Конституцією України та правами людини. Розуміння відповідальності за свої дії та вчинки. Виховання поваги до законів. 3. Виховання суспільних цінностей: Формування цінностей свободи, демократії, справедливості, толерантності. Розвиток поваги до прав та свобод інших людей. Виховання толерантного ставлення до різних культур та поглядів. 4. Розвиток навичок суспільної взаємодії та активної участі: Навчання ефективному спілкуванню та співпраці. Розвиток навичок роботи в команді та прийняття спільних рішень. Заохочення до участі в громадських ініціативах та місцевому самоврядуванні. 5. Формування критичного мислення та медіаграмотності: Розвиток здатності аналізувати інформацію та робити обґрунтовані висновки. Навички розпізнавання дезінформації та маніпуляцій. 6. Роль особистості в житті громади: Виховання відповідальності за стан свого міста/громади. Стимулювання участі в вирішенні місцевих проблем. Формування активної громадянської позиції щодо соціальних питань.
3	Тема 3. Громадянська освіта в освітньо-виховному процесі. 1. Формування демократичних цінностей: Як навчити учнів цінностям, що лежать в основі демократичного суспільства. 2. Розвиток громадянської позиції: Як виховати активну громадянську позицію та вміння брати участь у суспільних і політичних процесах. 3. Розвиток навичок та вмінь. 1. Критичне мислення: Формування здатності аналізувати інформацію та приймати обґрунтовані рішення. 2. Аналітичні та дослідницькі навички: Розвиток здатності до самостійного дослідження та аналізу. 3. Навички суспільної поведінки: Формування звичок коректної та відповідальної поведінки у суспільстві. 4. Розуміння суспільних процесів: Як допомогти молоді зрозуміти принципи функціонування суспільства та своє місце в ньому. 5. Самореалізація особистості: Як громадянська освіта сприяє розвитку особистісного потенціалу та вмінню досягати цілей. 6. Національна самосвідомість: Формування усвідомлення своєї національної ідентичності. 7. Загальна культура та світоглядні орієнтири: Розвиток загальної культури та формування власних світоглядних позицій.

4	Тема 4. Особистісно орієнтований підхід у вихованні молодого громадянина України. 1. Розвиток особистості: Як допомогти дитині розкрити свої пізнавальні здібності та індивідуальні можливості? Як підтримати процес самопізнання, самоактуалізації та самореалізації? Які умови необхідні для формування у дитини стійкого психічного стану та настрою? 2. Суб'єктний досвід дитини: Як виявити, ініціювати та узгодити індивідуальний (суб'єктний) досвід дитини зі змістом освіти? Як створити освітнє середовище, яке враховує індивідуальні особливості учня? 3. Культура життєдіяльності: Як допомогти дитині сформувати культуру життєдіяльності, що дозволить їй продуктивно будувати власне життя? Як підготувати дитину до життєтворчості та соціально-педагогічного захисту? 4. Роль педагога та методики: Як створити атмосферу співпраці, співдружності між учителем та учнями? Як забезпечити розумну вимогливість та доброзичливість, а також дотримуватися педагогічної етики? Як адаптувати методики навчання до індивідуальних потреб і особливостей кожного учня? 5. Створення умов для вибору та відповідальності: Як надати учневі можливість вибору та відповідати за нього, щоб він став самостійним суб'єктом власного розвитку?
5	Тема 5. Гуманізація взаємин педагогів з учнями – пріоритетна умова виховання громадянина правової демократичної України. 1. Цінність особистості: Визнання людини як основної цінності суспільства та метою освітнього процесу. 2. Індивідуальний підхід: Врахування індивідуальних особливостей, потреб та здібностей кожного учня. 3. Безпечне середовище: Створення атмосфери поваги, взаємопідтримки та довіри, що протидіє булінгу та іншим формам насильства. 4. Самореалізація: Надання можливостей для вільнішого розвитку особистості, її самоактуалізації та самовизначення. 5. Емоційна підтримка: Надання емоційної підтримки учням з боку педагогів. 6. Цінності та етика: Інтеграція етичних і моральних цінностей у навчальні програми та формування відповідальних громадян. 7. Розвиток навичок: Формування соціальних навичок, критичного мислення та здатності до свідомого суспільного вибору. 8. Безперервний розвиток: Перетворення процесу набуття освіти на безперервний процес самовдосконалення людини.
6	Тема 6. Патріотичне виховання молодого громадянина України. 1. Формування національної ідентичності: Виховання любові до рідної землі, народу, своєї держави. Формування почуття власної гідності як представника українського народу.

	Усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою та громадянською відповідальністю. 2. Історична та культурна спадщина: Популяризація історії, традицій та культури України. Вивчення історії української державності, національних героїв та визвольного руху. Виховання шанобливого ставлення до пам'ятних історичних місць та подій. 3. Громадянська відповідальність та права людини: Формування відповідальної громадянської позиції та готовності брати участь у державотворенні. Виховання поваги до Конституції, законів та державних символів України. Розвиток правосвідомості та готовності захищати права людини. 4. Мовна культура та національні цінності: Формування високої мовної культури та оволодіння українською мовою як основою духовної культури. Утвердження принципів вселюдської моралі, справедливості, доброти та працелюбності. 5. Готовність до захисту Формування готовності до захисту національних інтересів, суверенітету та територіальної цілісності України. Підготовка молоді до праці та захисту Вітчизни, зокрема через фізичне виховання.
7	Тема 7. Формування національної самосвідомості, культури міжетнічних стосунків та планетарної свідомості 1. Формування національної ідентичності: Як особистість ототожнює себе з певною нацією, приймаючи її традиції, мову та цінності. 2. Виховання та освіта: Роль цих чинників у формуванні світогляду та поглядів людини на свою націю та її місце в світі. 3. Історична пам'ять та культурна спадщина: Як ці елементи впливають на відчуття приналежності та гордості за свою націю. Культура міжетнічних стосунків 4. Взаємодія та взаєморозуміння: Як різні національні групи вчаться співіснувати, поважати одна одну та долати стереотипи. 5. Толерантність та полікультурність: Важливість розвитку толерантного ставлення до інших культур та вміння жити в багатокультурному суспільстві. 6. Конфлікти та шляхи їх вирішення: Аналіз причин міжкультурних конфліктів та пошук шляхів їх мирного врегулювання. Планетарна свідомість 7. Глобалізація та спільне майбутнє: Як усвідомлення глобальних проблем людства (екологія, мир, права людини) формує відчуття приналежності до єдиного людства. 8. Розширення світогляду: Перехід від національних інтересів до загальнолюдських цінностей та розуміння взаємозв'язку всіх народів. 9. Відповідальність перед планетою: Усвідомлення особистої та колективної відповідальності за збереження планети для майбутніх поколінь.
8	Тема 8. Виховання політичної та правової культури. 1. Формування правосвідомості:

	Вивчення поняття та сутності правової свідомості, а також деформацій, таких як правовий нігілізм або інфантилізм. 2. Розвиток правомірного мислення та поведінки: Ознайомлення з принципами, що лежать в основі правової поведінки, та формування переконань щодо законності. 3. Правова та політична активність: Заохочення громадян до активної участі в суспільному житті, захисту прав та свобод, а також дотримання правових норм. 4. Засоби виховання: Аналіз ефективних методів виховання, серед яких: Нормативно-правові акти та акти застосування норм права. Медіа (радіо, телебачення, газети, журнали). Культурно-освітні установи (кінотеатри, театри, будинки культури). Наукова та навчальна література. 5. Роль правової культури в суспільстві: Дослідження впливу правової культури на: Стабільність та правопорядок у суспільстві. Захист прав та свобод громадян. Формування правової політики держави.
9	Тема 9. Формування гуманістичної моральності та культури поведінки особистості 1. Сутність та компоненти гуманістичної моральності: Визначення понять «гуманізм», «моральність» та «етика». Вивчення основних принципів гуманістичної моралі: повага до гідності кожної людини, співчуття, альтруїзм, справедливість, толерантність. Аналіз взаємозв'язку між етичними переконаннями та поведінкою. 2. Формування культури поведінки: Визначення поняття «культура поведінки» та її складових (манери, етикет, правила спілкування). Дослідження процесу засвоєння людиною соціальних норм та правил поведінки. Вивчення ролі культурного середовища у формуванні поведінкових моделей. 3. Виховні аспекти формування особистості: Вивчення ролі сім'ї у вихованні моральних якостей та поведінкових навичок. Аналіз функцій освітніх закладів у розвитку гуманістичного світогляду. Дослідження впливу суспільства, медіа та субкультурних утворень на формування особистості. 4. Психологічні та педагогічні механізми формування: Вивчення психологічних механізмів, що лежать в основі формування моральної свідомості та поведінки (наприклад, ідентифікація, наслідування, рефлексія). Дослідження ефективних методів та прийомів виховання, спрямованих на розвиток гуманістичних цінностей. 5. Соціальні та культурні умови розвитку особистості: Вивчення впливу соціальних змін, культурних традицій та цінностей на формування моралі. Аналіз проблем формування гуманістичної моральності у сучасному суспільстві, зокрема в умовах глобалізації.
10	Тема 10. Формування екологічної свідомості. 1. Екологічні знання: Розуміння основ екології, функціонування екосистем та зв'язків у природі є фундаментом екологічної свідомості. 2. Формування ставлення: Важливо виховувати емоційно-позитивне та дбайливе ставлення до природи з

	раннього віку. 3. Відповідальна поведінка: Екологічна свідомість має проявлятися у відповідальному ставленні до стану навколишнього середовища. 4. Екологічна етика: Формування моральних та правових принципів природокористування, а також пропаганда ідей оптимізації цього процесу. 5. Психологічні аспекти: Вивчення взаємозв'язків між середовищем та психологічними характеристиками людини, її поведінкою. 6. Активність та участь: Екологічна свідомість передбачає активну діяльність із вивчення та охорони природи. 7. Глобальні проблеми: Розуміння актуальних екологічних проблем, таких як забруднення, потепління клімату, втрата біорізноманіття, як мотивація для формування свідомості.
11	Тема 11. Розвиток потреби трудової активності, ініціативи, підприємництва, готовності до соціальної творчості. 1. Розвиток мотивації до праці: Формування внутрішньої потреби в праці та її усвідомлення як засобу самореалізації. Вивчення психологічних та соціальних чинників, що впливають на трудову активність. 2. Формування ініціативності: Розвиток здатності до самостійних дій, проявів ініціативи та творчого підходу до вирішення завдань. Підвищення рівня самостійності та відповідальності в процесі трудової діяльності. 3. Підприємницькі здібності: Розвиток підприємницького мислення, спрямованого на створення нових цінностей та реалізацію інноваційних проєктів. Формування готовності до ризику, інноваційної діяльності та прийняття відповідальних рішень у бізнесі. 4. Соціальна творчість: Розвиток здатності до соціальної активності, пошуку нових рішень для суспільних проблем та впровадження позитивних соціальних змін. Формування навичок соціальної взаємодії та співпраці для досягнення спільних цілей. Які методи та підходи сприяють розвитку трудової активності у молоді? Як виховати в учнів ініціативність та готовність брати на себе відповідальність? Які освітні програми найефективніші для формування підприємницьких здібностей? Як стимулювати соціальну творчість та залучати громадян до вирішення суспільних проблем?
12	Тема 12. Самопізнання, самовиховання, самореалізація сутнісних сил особистості. 1. Самопізнання Як людина може визначити свої сильні та слабкі сторони? Як формується самооцінка та як вона впливає на особистісний розвиток? Які методи самопізнання існують? 2. Самовиховання Які шляхи і методи самовиховання існують? Як самовиховання прискорює розвиток фізичних та духовних сил особистості? Як самовиховання допомагає уникнути помилок і передбачити невдачі? 3. Самореалізація

	Яка стратегія самореалізації є ефективною? Як самореалізація пов'язана з задоволенням життям, вірою в себе та загальною самооцінкою? Які досягнення є найважливішими для особистості в контексті самореалізації? Взаємозв'язок.
--	---

5. Завдання для самостійної роботи

	Теми	Денна форма
1	Тема 1. Основні концептуальні засади формування активної життєвої позиції молодого покоління в громадянському суспільстві України	6
2	Тема 2. Громадянське виховання особистості	6
3	Тема 3. Громадянська освіта в освітньо-виховному процесі	6
4	Тема 4. Особистісно орієнтований підхід у вихованні молодого громадянина України	6
5	Тема 5. Гуманізація взаємин педагогів з учнями – пріоритетна умова виховання громадянина правової демократичної України	6
6	Тема 6. Патріотичне виховання молодого громадянина України	6
7	Тема 7. Формування національної самосвідомості, культури міжетнічних стосунків та планетарної свідомості	6
8	Тема 8. Виховання політичної та правової культури	6
9	Тема 9. Формування гуманістичної моральності та культури поведінки особистості	6
10	Тема 10. Формування екологічної свідомості	7
11	Тема 11. Розвиток потреби трудової активності, ініціативи, підприємництва, готовності до соціальної творчості	7
12	Тема 12. Самопізнання, самовиховання, самореалізація сутнісних сил особистості	7
	Всього за курсом	75

Під час вивчення дисципліни здобувачі вищої освіти виконують індивідуальне науково-дослідне завдання (**написання есе**), що є видом позааудиторної самостійної роботи здобувачів вищої освіти, використовується в процесі вивчення програмного матеріалу навчальної дисципліни та є необхідною умовою формування підсумкової оцінки з дисципліни. Виконання індивідуального науково-дослідного завдання сприяє поглибленню та закріпленню теоретичних знань, отриманих здобувачами вищої освіти при прослуховуванні лекційного курсу та самостійному вивченню дисципліни.

Здобувачам вищої освіти пропонується **написати есе** на одну з тем, поданих нижче згідно з графіком захисту. Індивідуальне завдання оцінюється за такими критеріями: самостійність виконання; якість оформлення.

Критерії написання: обсяг: 5-7 сторінок друкованого тексту без титульного аркуша та списку використаних джерел (формат сторінки – А4; шрифт – Times New Roman; кегль - 14, міжрядковий інтервал – 1,5; береги: справа, зліва, зверху, знизу – 20 мм). Структура роботи: вступ (де здобувач вищої освіти формулює актуальність проблеми, мету власного дослідження та задачі її виконання), основна частина (має містити головні ідеї та факти, а також не менше двох-трьох аргументів на користь висловленої тези. Кожен аргумент має бути підтверджений не менш ніж двома конкретними історичними прикладами чи спиратися на історичні джерела, що дозволяють використати їх як основу для аргумента. Беручи до

уваги різні позиції та точки зору, важливим є їх критичний аналіз, а також виявлення власного ставлення до досліджуваної проблеми); висновки (подається авторський аналіз зазначених проблем); список використаних джерел (має налічувати не менше 15 наукових джерел, у тому числі наукові статті, монографії); результат перевірки на антиплагіат. Есе може супроводжуватися наочністю: презентацією, інфографікою, відео, фото, географічними картами, малюнками, музикою, таблицями тощо.

Теми для підготовки есе

1. Основні концептуальні засади формування активної життєвої позиції молодого покоління в громадянському суспільстві України.
2. Громадянське виховання особистості.
3. Громадянська освіта в освітньо-виховному процесі.
4. Особистісно орієнтований підхід у вихованні молодого громадянина України.
5. Гуманізація взаємин педагогів з учнями – пріоритетна умова виховання громадянина правової демократичної України.
6. Патріотичне виховання молодого громадянина України.
7. Формування національної самосвідомості, культури міжетнічних стосунків та планетарної свідомості.
8. Виховання політичної та правової культури.
9. Формування гуманістичної моральності та культури поведінки особистості.
10. Формування екологічної свідомості.
11. Розвиток потреби трудової активності, ініціативи, підприємництва, готовності до соціальної творчості.
12. Самопізнання, самовиховання, самореалізація сутнісних сил особистості.

6. Підсумковий контроль

Формою підсумкового контролю є екзамен, який проводиться в усній формі. Робота здобувачів вищої освіти оцінюється за підсумками виконання основних видів завдань. Якщо здобувач вищої освіти не відвідував курс лекцій, семінарські заняття та не виконав контрольні заходи, а отже, не набрав необхідної кількості балів, то він, за рішенням кафедри, не допускається до складання екзамену.

Питання для підготовки до екзамену

1. Сутність активної життєвої позиції:
2. Визначення поняття активної життєвої позиції як стійкого прагнення особистості до змін та перетворень у суспільстві відповідно до власних переконань.
3. Зв'язок активної життєвої позиції з поняттями громадянської свідомості, відповідальності та ініціативності.
4. Роль громадянського суспільства:
5. Визначення громадянського суспільства в контексті України та його функцій у формуванні активної життєвої позиції.
6. Аналіз взаємозв'язку між громадянським суспільством та молодим поколінням.
7. Концептуальні засади формування:
8. Принципи, що лежать в основі формування активної життєвої позиції (наприклад, свобода, самостійність, права та свободи особистості).
9. Вивчення умов, що сприяють розвитку такої позиції (наприклад, освітнє середовище, суспільна активність, наявність можливостей для реалізації).
10. Механізми та методи розвитку:
11. Дослідження ефективних методів та інструментів для стимулювання активності молоді (наприклад, волонтерство, громадська діяльність, молодіжні рухи).

12. Визначення ролі освітніх закладів, громадських організацій та держави у цьому процесі.
13. Виклики та перспективи.
14. Виявлення сучасних викликів, що перешкоджають формуванню активної життєвої позиції у молоді.
15. Прогнозування перспектив розвитку активного громадянства серед молоді в умовах України.
16. Громадянське виховання особистості.
17. Формування громадянської свідомості та ідентичності:
18. Виховання почуття патріотизму та любові до Батьківщини.
19. Розуміння своєї ролі та місця в суспільстві та державі.
20. Розуміння відповідальності за свої дії та вчинки.
21. Виховання поваги до законів.
22. Виховання суспільних цінностей.
23. Громадянська відповідальність та права людини
24. Формування відповідальної громадянської позиції та готовності брати участь у державотворенні.
25. Виховання поваги до Конституції, законів та державних символів України.
26. Розвиток правосвідомості та готовності захищати права людини.
27. Мовна культура та національні цінності.
28. Формування високої мовної культури та оволодіння українською мовою як основою духовної культури.
29. Утвердження принципів вселюдської моралі, справедливості, доброти та працелюбності.
30. Готовність до захисту.
31. Формування готовності до захисту національних інтересів, суверенітету та територіальної цілісності України.
32. Підготовка молоді до праці та захисту Вітчизни, зокрема через фізичне виховання.
33. Формування національної ідентичності:
34. Виховання та освіта.
35. Роль цих чинників у формуванні світогляду та поглядів людини на свою націю та її місце в світі.
36. Історична пам'ять та культурна спадщина:
37. Культура міжетнічних стосунків
38. Розвиток навичок суспільної взаємодії та активної участі.
39. Навчання ефективному спілкуванню та співпраці.
40. Розвиток навичок роботи в команді та прийняття спільних рішень.
41. Заохочення до участі в громадських ініціативах та місцевому самоврядуванні.
42. Формування критичного мислення та медіаграмотності.
43. Розвиток здатності аналізувати інформацію та робити обґрунтовані висновки.
44. Навички розпізнавання дезінформації та маніпуляцій.
45. Роль особистості в житті громади.
46. Виховання відповідальності за стан свого міста/громади.
47. Стимулювання участі в вирішенні місцевих проблем.
48. Формування активної громадянської позиції щодо соціальних питань.
49. Формування демократичних цінностей.
50. Розвиток громадянської позиції.
51. Розвиток навичок та вмінь.
52. Критичне мислення: Формування здатності аналізувати інформацію та приймати обґрунтовані рішення.
53. Аналітичні та дослідницькі навички: Розвиток здатності до самостійного дослідження та аналізу.

54. Навички суспільної поведінки. Формування звичок коректної та відповідальної поведінки у суспільстві.
55. Розуміння суспільних процесів.
56. Самореалізація особистості.
57. Національна самосвідомість.
58. Формування усвідомлення своєї національної ідентичності.
59. Загальна культура та світоглядні орієнтири.
60. Розвиток загальної культури та формування власних світоглядних позицій.

Кожне питання у білеті оцінюється в 10 балів.

Приклад екзаменаційного білету

<u>ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ</u> <u>ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ</u> Рівень вищої освіти другий: <u>магістерський</u> Спеціальність А4 Середня освіта <u>Предметна спеціальність</u> А4.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта). Семестр <u>10</u> Навчальна дисципліна <u>«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ»</u> ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № ____ 1. Навички суспільної поведінки. 2. Розвиток навичок та вмінь. 3. Підготовка молоді до праці та захисту Вітчизни, зокрема через фізичне виховання. 4. Загальна культура та світоглядні орієнтири Затверджено на засіданні кафедри <u>історії</u> Протокол № ____ від ____ 20__ року Завідувач кафедри _____ Міронова І.С. Екзаменатор _____ Підберезних І.Є.
--

7. Критерії оцінювання та засоби діагностики результатів навчання

Денна форма:

№	Вид діяльності (завдання)	Критерії оцінювання	Максимальна кількість балів
1	Семінарські заняття	15 семінарських занять. Максимальна кількість балів на семінарі – 3 (15*3)	45
2	Індивідуальне завдання	Оцінювання: 10 балів – написання роботи, 5 бали – захист (10+5)	15
3	Екзамен	У кожному білеті по 4 питання. Кожне питання оцінюється по 10 балів.	40
	Всього		100

Опитування та виступи на семінарських заняттях – форма контролю, яка дозволяє оцінити вміння здобувачів вищої освіти самостійно опрацьовувати матеріал та викладати

його, відповідати на запитання викладача та колег. Максимальна оцінка за відповідь на семінарському занятті – 4 бали. Критеріями для оцінювання виступають:

Оцінка «відмінно» (4 бали) виставляється здобувачеві вищої освіти, якщо він:

- у повному обсязі (на 100 %) підготував семінарське заняття, відповідно до змісту розкрив поставлену перед ним проблему;
- дав розгорнуту логічну відповідь на контрольне (-і) запитання, при цьому під час підготовки використав додаткову літературу, добре ознайомився з конспектом лекції;

- правильно (без помилок) виконав вправу чи завдання, обґрунтував хід власних думок.

Оцінка «добре» (3-2 бали) виставляється здобувачеві вищої освіти, якщо він:

- підготував 75 % семінарського заняття, відповідно до змісту розкрив поставлену перед ним проблему, але при цьому допустив неточності у формулюванні визначень, понять і явищ,

- дав розгорнуту логічну відповідь на контрольне (-і) питання, при цьому під час підготовки добре ознайомився з конспектом лекції, але не користувався додатковою літературою,

- загалом правильно виконав вправу чи завдання, допустивши 1-2 помилки, проте обґрунтував хід власних думок.

Оцінка «задовільно» (1 бал) виставляється здобувачеві вищої освіти, якщо він:

- підготував 50 % семінарського заняття, загалом розкрив поставлену перед ним проблему, але під час відповіді допустив низку помилок, або пропустив важливі факти, або не зміг пояснити сутність того чи іншого явища;

- дав неповну (часткову) відповідь на контрольне (-і) питання, що потребувало суттєвих доповнень чи коментарів з боку викладача чи інших здобувачів вищої освіти, при цьому під час підготовки не використав додаткової літератури, погано ознайомився з конспектом лекції;

- виконав вправу чи завдання зі значною кількістю помилок або неточностей, не зміг обґрунтувати (або частково обґрунтував) хід власних думок.

Оцінка 0 балів виставляється здобувачеві вищої освіти, якщо він:

- підготував семінарське заняття в обсязі, меншому за 25 %, відповідно до змісту не розкрив поставленої перед ним проблеми або відмовився відповідати;

- дав неправильну (нелогічну) відповідь на контрольне (-і) питання, при цьому під час підготовки не використав додаткової літератури або відмовився відповідати;

- неправильно (зі значною кількістю помилок чи неточностей) виконав вправу чи завдання, не зміг пояснити хід виконання або зовсім не виконав вправи чи завдання.

Критеріями оцінювання самостійної роботи (написання есе) виступають:

- повнота розкриття матеріалу (50 % оцінки);

- правильність застосування одержаних теоретичних знань на практиці (25 % оцінки);

- обґрунтованість висновків (25 % оцінки).

Критерії оцінювання індивідуально науково-дослідної роботи

- **10 балів** виставляється якщо виконані всі вимоги до написання документу; позначена проблема та обґрунтована її актуальність; зроблено короткий аналіз різних точок зору на дану проблему та логічно викладені авторські судження та оцінки; кожен аргумент підтверджений не менш ніж двома конкретними прикладами, що дозволяють використати їх як основу для аргумента; сформульовано висновки; тема розкрита повністю, витриманий обсяг, дотриманні вимоги до зовнішнього оформлення. Проект супроводжується наочністю: наприклад, презентацією, інфографікою, відео, фото, таблицями тощо. Відсутність плагіату.

- **8-9 балів** виставляється, якщо основні вимоги до есе виконані, але при цьому допущені незначні недоліки. Зокрема, не витриманий обсяг роботи; є упущення в оформленні.

- **6-7 балів** виставляється, якщо основні вимоги до роботи виконані, але при цьому допущені значні недоліки. Зокрема, є неточності у викладі матеріалу; відсутня логічна послідовність в судженнях, не витриманий обсяг роботи; є упущення в оформленні.

- **4-5 балів** виставляється, якщо є істотні відступи від вимог до написання роботи. Зокрема, тема висвітлена лише частково. Відсутній висновок.
- **2-3 бали** виставляється якщо є істотні відступи від вимог до написання роботи. Зокрема, допущені фактичні помилки у змісті роботи, відсутній висновок.
- **0-1 бали** виставляється, якщо тема проєкту не розкрита, виявляється істотне нерозуміння проблеми.

Критерії оцінювання екзамену:

- **40 балів** виставляються здобувачеві вищої освіти при глибоких та всебічних знаннях проблеми, грамотному та злагодженому логічно їх викладі, досконалому володінні понятійним апаратом, умінні підкріплювати теоретичні знання практичними висновками, здатності швидко та правильно робити умовиводи, використовуючи при аналізі сучасних явищ теоретичні положення на основі вивчення основної та додаткової літератури; якщо дані правильні, повні та глибокі відповіді на всі теоретичні питання відповідно до навчальної програми дисципліни, немає помилок у виконанні, матеріал викладено грамотною мовою з дотриманням логічної послідовності;
- **30-39 балів** виставляються здобувачеві вищої освіти при глибоких та всебічних знаннях проблеми, грамотному та злагодженому логічно їх викладі, досконалому володінні понятійним апаратом, умінні підкріплювати теоретичні знання практичними висновками, здатності швидко та правильно робити умовиводи, використовуючи при аналізі сучасних явищ теоретичні положення на основі вивчення основної та додаткової літератури; якщо здобувачем вищої освіти дані правильні, повні відповіді на всі теоретичні питання індивідуального завдання відповідно до навчальної програми дисципліни, матеріал викладено грамотною мовою з дотриманням логічної послідовності, однак допущені незначні похибки при відповіді;
- **20-29 бали** виставляються здобувачеві вищої освіти при твердому і досить повному знанні проблеми, відсутності характерних неточностей при відповідях на питання екзаменаційного білета та на поставлені додаткові питання, умінні в основному пов'язувати теоретичний матеріал з практичними завданнями, стоять в сучасних умовах, володінні понятійним апаратом, знанні основної літератури; якщо на запропоновані теоретичні питання дані правильні, але неповні відповіді; матеріал викладено грамотною мовою з дотриманням логічної послідовності, однак допущені несуттєві похибки або неточності у відповідях, допущена незначна помилка;
- **15-19 балів** виставляються здобувачеві вищої освіти при достатньому знанні навчального матеріалу, відсутності грубих помилок при відповідях на питання екзаменаційного білету, уміння підкріплювати теоретичні знання практичними висновками, знанні основних понять та категорій; якщо відповіді на теоретичні питання в цілому правильні, але неповні, допущені неточності у формулюваннях і логічні похибки, допущені одна – дві несуттєві помилки;
- **10-14 бали** виставляються здобувачеві вищої освіти, якщо відповіді на теоретичні питання неповні, допущені неточності у формулюваннях та логічні похибки;
- **5-9 балів** виставляються здобувачеві вищої освіти при наявності грубих помилок у відповідях на теоретичні питання екзаменаційного білету, які свідчать про неправильне розуміння суті проблеми, невмінні підкріплювати теоретичні знання практичними висновками, незнання основного категоріального апарату, якщо відповіді на теоретичні питання містять грубі помилки, свідчать про незнання та нерозуміння відповідних розділів програмного матеріалу;
- **0-4 балів** виставляються здобувачеві вищої освіти, якщо відповіді на теоретичні питання містять грубі помилки, які свідчать про незнання та нерозуміння відповідних розділів програмного матеріалу.

8. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90-100	Відмінно	A	Відмінно (відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок)
82-89	Добре	B	Дуже добре (вище середнього рівня з кількома помилками)
75-81		C	Добре (в загальному вірне виконання з певною кількістю суттєвих помилок)
67-74	Задовільно	D	Задовільно (непогано, але зі значною кількістю недоліків)
60-66		E	Достатньо (виконання задовольняє мінімальним критеріям)
35-59	Незадовільно	FX	Незадовільно (з можливістю повторного складання)
1-34		F	Незадовільно (з обов'язковим повторним курсом)

9. Рекомендовані джерела інформації

Основні:

Нормативно-правові акти

1. Декларація про державний суверенітет України : Декларація від 16 липня 1990 р. № 55-XII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.
2. Державна цільова соціальна програма з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року, затверджена постановою КМУ від 30.07.2024 №864.
1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30 (23. 07. 96). – Ст. 141.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
3. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text>
4. Про внесення змін до типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти: Наказ МОН України від 09.08.2024 №1120.

Основні інформаційні джерела:

1. Актуальні завдання громадянської освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ipro.edu.te.ua/files/gromad_osvita/resursy/03_aktualni_zavdannja_grom_osvity.pdf
2. Асламова, Т., Бакка Т. Бортніков В. Громадянська освіта: теорія і методика навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.civiced.org.ua/eng/docs/TTG_main.pdf
3. Бойчук, М.А. Запровадження громадянської освіти в Україні як необхідна умова виховання демократії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://novyn.kpi.ua/2011-1/05-filos-Bojchuk.pdf>
2. Громадянська освіта – Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.civiced.org.ua/>

3. Гурнікевич, Я., Плиска, Ю. Громадянська освіта у Польщі, здійснювана через Інтернет (на прикладі центру громадянської освіти) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/Pedagogika/periodic/visnyk/21_1/07_gurnikewicz_plyska.pdf

4. Громадянська освіта (інтегрований курс). 10 клас. Рівень стандарту. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa.2022.hromadyanska.osvita-10.pdf>

1. Громадянська освіта та методика її навчання : Підручник для студентів педагогічних закладів вищої освіти / За загальною редакцією Т. В. Бакка, Т. В. Мелешенко. К. : УОВЦ «Оріон», 2019. 320 с. URL: https://go.gromadosvita.org.ua/GROMAD_OSVITA.pdf

2. Дем'янчук, О. П. Теорія і практика громадянської освіти: світовий досвід [Текст] / О. П. Дем'янчук // Наукові записки НаУКМа. Політичні науки. – 2001. – Т. 19. – С. 64-69.

Додаткова література:

3. Дубровський, В. Філософія стандартів для громадянської освіти в США [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=culture_science_education&id=7846 8. Жадько О.А. Роль громадянської освіти як вимога сучасності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKhnpu_filos/2009_29/13.html

4. Заболотна, О. Традиційні підходи до громадянської освіти в США і новий американський патріотизм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://independent.academia.edu/OksanaZabolotna/Papers/986457/>

5. Іванов, М. Що таке «громадянська» і що таке «політична» освіта? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.textreferat.com/referat-11889.html>

6. Іванов, М.С. Політична та громадянська освіта як важливі засоби реалізації демократичного потенціалу виборчого процесу в сучасній Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npchdu/Politology/2006_27/27-2.pdf

7. Інститут громадянської освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukma.edu.ua/index.php/nauka/sc-structures/institut-gromadyanskoji-osviti>

8. Інтерактивні технології громадянської освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://westukr.itgo.com/>

9. Карнаух, А. Громадянська освіта як засіб формування політичної культури молоді / Український центр політичного менеджменту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=79&c=1905>

10. Кіянка, І. Проблематика громадянської освіти в контексті євроінтеграції українського суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://natoua.org/news.php?nid=19>

11. Ковальчук, О. Серйозна гра в демократію [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/465/>

12. Колган, Т.В. Громадянська освіта та виховання школярів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kolgantv.blogspot.com/2009/11/blog-post_9052.html

13. Координаційна рада з питань розвитку громадянського суспільства при Президентіві України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://civil-rada.in.ua/?p=686>

14. Круглий стіл «Громадянська освіта в Україні: державна стратегія і практика реалізації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.civicua.org/news/view.html?q=1835543>

15. Куксенко, С. Громадянська освіта у середній школі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.khpg.org/index.php?id=1007566657>

16. Міжнародний семінар «Розвиток системи громадянської освіти в Україні. Досвід. Виклик. Перспективи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dialog.org.ua/news/120-mzhnarodniy-semnar-rozvitokgromadyanskoyi-osvti.html>

17. Молодь діє. Молодіжний інформаційний портал громадянської освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prev.novadoba.org.ua/citizen/news.php?id=5>

18. Національні стандарти основ громадянських прав і держави [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.khpg.org/files/docs/1302876253.pdf>
19. Пархоменко В.А., Гавриленко А.П. Теоретичні аспекти громадянського виховання та компетентності учнів в процесі вивчення історії України у 10 класі // Наукові інновації та передові технології. 2025. № 9 (49).
20. Підберезних І. Порівняльне адміністративне право. Глава 2. С. 69-212. Адміністративне право та адміністративний процес в умовах воєнного стану в Україні : навчальний посібник : у 2-х томах. Том 2. Спеціальне адміністративне право. Європейське адміністративне право. Порівняльне адміністративне право. Адміністративний процес / В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Гулак та ін. ; за заг. ред. В. Галуцька, В. Фелика. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. – 432 с. <https://www.ssaals.com.ua/wp-content/uploads/AP-Tom-2.pdf>
21. Проект «Методи навчання в громадянській освіті» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/19310710/sotsiologiya/proekt_metodi_navchannya_gromadyanskiy_osviti
22. Радиш, В. В Україні криза громадянської освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/news/62586.html>
23. Рогожа, М.М. Громадянська освіта у контексті моральних вимірів соціального капіталу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://papers.univ.kiev.ua/filosofija_politologija/articles/Civil_education_in_the_context_of_moral_dimensions_of_social_capital_17245.pdf
24. Розвиток і підтримка мережі громадянської освіти в Кіровоградській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ozis.kr.ua/-rozvitok-i-pidtrimka-merezi-gromadanskoie-osviti-v-kirovogradskij-oblasti>
25. Ройл, Д. Виклики для громадянської освіти в Україні [Електронний ресурс] // Освіта.ua. – Режим доступу: http://osvita.ua/school/school_today/1793/
26. Смагін, І.І. Перший вітчизняний шкільний підручник з громадянської освіти Самуїла фон Пуфендорфа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/2109/2/08siisfp.pdf>
27. Терещенко, А.Б. Досвід вивчення громадянської освіти та її релевантність: аналіз думок старшокласників в шкіл Луганської та Львівської областей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/naukma/Ped/2010_110/03_tereshchenko.pdf
28. Чоба, Н.В. Значення громадянської освіти у формуванні майбутнього громадянина держави [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/choba-nv-znachennya-gromadyanskoyi-osviti-u-formuvannimaybutnogo-gromadyanina-derzhavi/>
- Електронні ресурси:**
1. Офіційний портал Верховної Ради України. Законодавство. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>
 2. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbu.gov.ua/>
 3. <http://pravoznavec.com.ua> - Правознавець: Електронна бібліотека юридичної літератури
 4. Рада національної безпеки і оборони України. URL: www.rnbo.gov.ua
 5. Президент України / Офіційне інтернет-представництво. URL: <http://www.president.gov.ua>
 6. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <http://www.kmu.gov.ua>
 7. Генеральний штаб ВСУ. URL: www.zsu.gov.ua
 8. Служба безпеки України. URL: <http://www.sbu.gov.ua>
 9. Офіс Генерального прокурора. URL: <http://www.gp.gov.ua>
 10. Судова влада України. URL: <https://court.gov.ua>
 11. Бібліотека Інституту Поглиблених Правничих Студій. Велика Британія. URL: <http://ials.sas.ac.uk/library/eservice/elibrary.htm>

12. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua>
13. Центр політико-правових реформ. URL: <http://pravo.org.ua>
14. Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/>
15. Портал МВС України. URL: <https://mvs.gov.ua/>

Онлайн курси:

За проходження рекомендованого онлайн курсу із отриманням сертифікату в результаті, викладач може додати здобувачу вищої освіти 5 б. за 1 курс (загалом не більше, ніж 20 б.).

1. Захист релігійних прав в Україні в умовах змін. Retrieved from: <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/zakhyst-relihiinykh-prav-v-ukraini/>
2. Стандарти належного врядування для організацій громадянського суспільства. Retrieved from: <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/civil-organizations-governance-standards/>
3. Ефективна взаємодія органів місцевого самоврядування з громадськістю. Retrieved from: <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/effective-local-governance/>
4. Захист прав людей з інвалідністю. Retrieved from: <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/zahyst-prav-lyudey-invalidnistyu/>
5. Основи державної політики. Retrieved from: <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/osnovy-derzhavnoyi-polityky/>
6. Україна на шляху до ЄС. Retrieved from: <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/ukraine-road-to-eu/>